

ՊԱՅՄԱՆՔ

Տարեկան գին և. Պայմանագրով 180 դր.
» Գալուստաց » 40 Գր.
Վերականգնող և. Պայմանագրով 90 դր.
» Գալուստաց » 50 Գր.
Խրատարական թերթի գին 50 Գր.
Մանուկներու տոգը մեկ անգամի հա-
մար 3 դրուսէ, երկու անգամի հա-
մար 2 դրուսէ, աւելի անգամներու
համար զատ սակարկութիւն կը լինի:

ԼՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԱՐՈՒՄ 22 ՄԱՐՏ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Պ. ԹԱԼԻՍԻ. ԵՏՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ
(Երեսնամեակի 1-ին թիւ — 1863)

« Այնպիսի ժամանակ մ'որ ամեն մարդ, մեր պիտակաւան պարտքն ան փերայ հողաւոր, մեր կրօն տար-
տութեանց պատճառը Բրազիլի նի-
մանով չ'ըլլալիս կը համարէին, որպէս
պատճառ երկամեայ պարտքներու ու-
նեւորու պիտակաւան տարածութիւնը
այնպիսի ժամանակ մ'որ փարպակաւ
ամեն խնդիրներն յաւանդել կը
խնդրուէր ձեռքէ որ մեծ քաղաքացի
քաղաքացիներն ընտրելու իրա-
ւունքը նոյն քաղաքացիներն ունե-
ւորէին, Մարտիկոսի, Բաւարի, Նա-
թի և Լիւի մէջ մէկ մէկ թէթիւն՝ թե-
պտորներ ունեւորու. վասնորով մէջ
կրօնային իրաւ, (չամոքան և երկար
չորտեւեւ), պէտք էր որ այն միջոց-
ներուն մէջ եւ իմ հոնդ տարտութեան
նայիմ, և երթամ՝ ինչպէս որ ըսին
տարտութեան... որն է նորտա-
գտակութեան պարտքն խորքը նը-
տիմ: (Բնդ հանուր ծիծաղ):

« Տեղիք, կազմած ձեռք հաւա-
տու, որ տակաւի փոխադրի բնիւն
այնպիսի բառ, մի որ քիչ մը ճշմար-
տութեան կը նմանի, բայց ճշմար-
տութիւն չէ: (Եւր ծիծաղ):

« Մարդ, կազմէր որ այն պարտ-
ակն խորքն երթամ նախմ և բռնմ.
« Դուք այդ ինչ տարբեր կա-
զմէր, շատ ապէշ, այնպէս ինչ ըլ-
լայ, երկամեայ զորակներն ունե-
ւոր կազմէր, շատ ապէշ, մեծ քա-
ղաքացի քաղաքացիներն ընդհա-
նուր քաղաք ընտրել տալ կազմէր,
շատ ապէշ, Այսպէս ինչ լայ, խորքը
գարտակաւան կանոնաց դէմ վար-
տած չէի ըլլայ, ինչպէս որ ըսին
սատ թեւածք ըստ իմ կարմեաց, բայց
իմ բարձր պարտակաւանութեանց զը-
ծած կըլլայի:

« Խորհրդարանական ճշմարտ կա-
նոն, տեղիք իմ, ներքին ինչ ըսել,
աւանդ վերտակն այն վարպտեւու-
թեան երկրում որ շատ ճշմարտութեան
բացատրելու ձեռք առ ջն, միտպե-
տութեան ու հանրապետութեան
մէջ խորհրդարանական պարտակաւան
լաւ զանազանութեան վերայ կը կայանայ-
ներքէք ինչ ըսել ձեռք թէ մեր
քառասուն ամիսն ի վեր խորհրդար-
անական գրական կայան այդ է.
միտպետութիւն ունեւորած ժամանակ
նիս, աւանդ պարտակաւան տալ
միտպետութեան քան թէ միտպետու-

* 1791ին Գորիսի քաղաքացիներ կար-
դաւած բռնած յեղափոխական մը, որ
ժողովրդեան իրաւ պիտակաւան
նայր իրաւանութիւն կը փարկը:

թեան: Եւ, երբոր կը դանդաղեցնէր
թէ խորհրդարանական պարտակաւան
իւր ամեն ուժը չունէր, որտեւան
այս եր որ միտպետութիւնը խորհրդ-
արանական գրական կը ձեռքէր
և խորհրդարանական իրենց համար-
աւանթեան ու քննութեան իրաւունք:
Թիւնները չէին կրնար դարձադրի:
Մեղուշ, եթէ մեր այս քաղաքացի
կրտորտած ըլլար, 1870 ի պատե-
ւալն այնպիսի շուտով չէր հրաւա-
րուէր: (Հաւանութիւն լաւորու-
թիւ, նաւարաններ):

« Երեսնամեակի այսօր թէ մե-
կաւորքարանական պարտակաւան կա-
տարեւորու չունիմք. բայց այս մի-
տե և ամենապարտակաւան ժողովրդի
որդ իմաստութեանը մեծապէս պար-
տակաւ ենք, ունեն բոնի տէր միտ
մարտով մը գտնու թէ ինչպէս իմ
չլիմ պարտակաւ, այլ չորտարտակաւ
գարանական գրական մ'որտեք:
Ինչ էր այդ լաւարանականութեան դար-
մանը: Այս տաժամանակեայ միտա-
կին մէջ, որ պիտի չորտարտակաւ
յանձնաւորակին աւանդարտութիւն-
ներն ընդհանուր, դարման ենք,
ներքէք ինչ այս քաղաքացի որ կրնայ
աւարտակաւանութիւն երեւի, գոր-
ծարար իրաւանութեան աւանդարտու-
հին անկեղծ և բացարձակ անձնու ի-
թիւնը, որով թեւեւ յանկարծի
ձեռք անհաճայ ըլլալու և բնագիտա-
նորտ. քաղաքութիւն ունէր (Շարժում):

« Գարտակաւ ու թէ մեր տաժն
դորտեւեւոր միտակ հանրաւոր միտ-
ցում այն է համարտութիւնը՝ ձեռ-
քէս աւանդ էր, որովհետեւ շատ
աւանդորդ կըլլայ ըսել հոն թէ եւ
պրտակաւ հարտած ինչեւ կորտը
մարդ չեմ. ճակատու կը շուտաւոր
կրորդ պիտ կը պարտակաւան միտ
բաւտանութեան: (Հաւանդարտական
ծիծաղ):

« Բայց Պետական հարտած ընե-
լու ու միջոց, ու լայ կամք ունեւորով
համարտութեան միջոց միտակ ունէի
պէտք և կամք մեր խնդրածն էր. քա-
նի մ'ունէրտեւեւ տաժնանդարտակաւ
անորտեւեւութիւն, Եւ չեմ կարմեր որ
իմ հոն երեւարտած համար քանի
մ'որտակաւ ձեռք և և կրնէին ան-
հարտաւոր բայց: Բայց որովհետեւ
անձնական քան մ'էր այս, աւանդ
միտարտակաւ համարտակաւ կըլլայ-
նեղի յանձնաւորակին մէջ թէ այս
ամենէն պարտած անձնական տըհա-
նութիւնը պարտակաւ կըլլայ ինչ որ
ընեն: Միտակ դէմ կըլլայ երբոր տը-
խարտարտակաւ ինչեւ քան և հարց-
մանց վերայ ինչ խոր, որտ ինչ տա-
րակաւ ինչ ներքին ճշմարտ, բայց
յանձնաւորակին ի հարտաւոր հար-
տակ ի խորտակաւ թեւեւ, իրաւունք
տաւա իմ դիտարտակաւանց: Եւ այ
անձնաւորտեւեւ կըլլայ, հանաւորտեւ
գտնիմ ինչ վերտակաւան յարտած-
ներ, և կարտակաւ յանուն, որ բա-

րտակարար ինչ օգնութեան գարտ
գիտարտակաւ ունէն, այն օգնու-
թիւնը իրեն ինչ: (Երեւոր հա-
ւանութեան):

« Բաւեցում ինչ թէ այս մար-
դին ամենէն նշանաւոր մարդային
միտ, որ իրաւանց պարտակաւ հեռ
բացարտակաւ մեծ վարպտութիւն
կը միտակ, պարտակաւ միտակ Պ. Վա-
թիւն, ինչ օգնութեան պիտի գար:
(Նոր ծիծաղ): Եւ կը համարտակաւ,
և տարտակաւ չլլարտ համար պէտք
է կրնէին թէ յանձնաւորակին մեր
պարտակաւ տա ժամանակ միտակ
րեւելու կարտակաւ տալով ինչ,
որ ինչ պէտք պարտակաւ փոխարտակ
միտակ համար մեծ բան է. իմ վերայ գրած
քիչ մը ներտակաւ տա գիտակաւ
քիչեց:

« Ուրեմն ինչ վերտակաւան մի-
տակ իրաւանք. Եւ կը համարտակաւ,
որովհետեւ ու միտակ հարտակաւ շա-
հը համարտակաւ ինչ կը պարտակաւ,
այլ և ինչպէս տաւտակաւ ուրիշ
կարտակաւ կը հարտակաւ:

« Բայց ահա տալով իմ հաւանու-
թեան պիտակաւ պարտակաւ: Ինչ
փոխարտակաւ էի եւ պարտակաւ պար-
պտակաւ շահու նպատակաւ: Պա-
փաւք էի որ հարկ և կամ կար-
մական տարտակաւ ինչ ըլլան,
որտ աւանդ տարտակաւ չլլարտակաւ,
իմպ տաւ տալով հանրապետու-
թեան այն պարտակաւ որտ
պարտակաւան քիչ իմ համար հար-
կաւոր են: (Եւր միտակաւ ուրիշ
կարտակաւ):

Այլ կարտակաւ տալով միտակ — Դաւ-
հանրապետութիւնը կը հարտակաւ:
« Թիւն: — Դիտարտակաւ կը լը-
տեմ թէ հանրապետութիւնը կը
հարտակաւ:

Կը պարտակաւան տալով: — Քիչ
մը հանդարտ միտակ ունեւորտեւ
և քիչ մ'ալ անկեղծութիւն, որ հան-
դարտակաւ տալով և կարտակաւ, հան-
րապետութիւնը տըլ էի կայ: Ուրե-
մն հանդարտութիւն ու անկեղծու-
թիւն ունեւորտեւ, հանրապետութիւն-
ներն տըլ էի կայ:

Այլ կարտակաւ — Բայց աւանդարտակ-
եց:

« Թիւն: — Եւ ինչի նպատակաւ
եմ: — Հանրապետութիւնը ինչ, (Հաւա-
րաւ լաւ ձախ կարտակաւ):

Այլ կարտակաւ — Աւանդարտակաւ
(Երեւոր պարտակաւ):

Չորի կարտակաւ — Դեւ տալով:

« Թիւն: — Ինչ թէ երկրէն կրտ
ձեռքէ քաղաքակաւ զարտակաւ վեր-
տակաւ կարտակաւութիւն կըլլան հան-
րապետութեան, լաւ հարտակաւ ի-
րաւունք խոր, այլ քիչ հաւանու-
թեանը և ձեռք քաղաք հանրապետա-
կան կարտակաւութիւն կըլլան և
կրտաւորտեւ ի վեր կըլլան հանրա-
պետութեան: (Թիւն չլլան ձա-
րտակաւ տալով և հաւանութիւն
ուրիշ նպատակաւ վերայ):

ՊԱՅՄԱՆՔ

Գալուստացի քաղաքացիներ հոնաւ
ձախք խորտակաւ ինչ, (Դաւա-
րաւ լաւ ձախ կարտակաւ):
Կրտակաւ վերտակաւան տալով
կրտ որ և ինչ գրտակաւ խորտակաւ
— Տարտակաւ տալով և կարտակաւ
իմ, քիչ ինչ խոր, խորտակաւ
կարտակաւ:
Համարտակաւ չլլարտակաւ հա-
ւան չլլարտակաւ:

« Կարտակաւ — Կրտակաւ ինչ
և հանրապետութիւնը և (Դաւա-
րաւ լաւ ձախ կարտակաւ):

« Թիւն: — Եւ այլ հանրապետա-
թեան անկեղծ և հարտակաւ նա-
խապէն եմ, և յարտակաւութիւն
ըրտեմ եմ թէ ամեն ժամանակ տըլ
տալով անկեղծութիւն յանձնեմ
ձեռք... (Հաւա-րաւ, շատ լաւ,
աւանդ ու ձախք, միտակ ըլլէք, միտակ
ըլլէք):

« Թիւն: — Եւ կրտակաւ պարտակաւ
նայ, որ այս կորտակաւ նախ, (Հաւա-
րաւ լաւ ձախ կարտակաւ): Եւ հանրապետա-
թեան հարտակաւ տալով և կարտակաւ
եմ, որ աւանդին վերայ պիտի հար-
կեմ, և կարտակաւ տըլ որ գրտակաւ
մեր շահուն հարտակաւ, և ու մար-
դին այս կորտակաւ (այլ կորտակաւ չլլան-
լով) շահուն հարտակաւ:

« Ինչ բանի վերայ է պարտակաւ
դիւր: Եւ թէ, կրտակաւ կրտակաւ, կարտակաւ
փոխարտակաւ վերտակաւ ձեռք ո-
րտակաւ վերայ, այլ տարտակաւ, անկեղ-
տեւի, անարտակաւ իրտակաւ միտ
քարտակաւ, պարտակաւ: Կարտակաւ
տալով համար ձեռք քաղաքակաւ գր-
տեւ պէտք կըլլար: Ինչ երեւ որտ
Հանրապետութիւնը պարտակաւ
ընեւ կըլլայ:

« Գիտակաւ, տալով, որ այս քա-
ղաքակաւ մէջ քաղաքակաւ, մարտակաւ կրտ
իմտ խորտակաւ, իմտ լաւտակաւ,
պարտակաւ քաղաքակաւ ձեռք հանրապետակաւ,
այլ, մարտակաւ, որ միտակաւ ինչ
հանրապետութեան նախաւորտակաւ
դրտակաւ, բան ինչ: « Բայց վերտակաւ
և կրտակաւ կարտակաւ կրտակաւ միտակ
ուրիշ, Եւ թէ չլլան միտակաւ ինչ
հարտակաւ... — Եւ ձեռք անկա-
րտակաւ կարտակաւ, տալով, ուր, ուր,
պարտակաւ չեմ տըլ, բայց անկեղ-
տեւեւ և իրտակաւ ինչպէս որ էք,
պարտակաւ մարտակաւ գիտակաւ որ
պարտակաւ տալով ինչ հարտակաւ
շատ դիտակաւ է. գրտակաւ ամենք
այլ գրտակաւ պարտակաւ:

Այլ կարտակաւ անկեղծութիւն — Զեւ
չորտակաւ: (Դաւա-րաւ, պարտակաւ, ի կարտակաւ,
ի կարտակաւ):

Կարտակաւ ձախք: — Միտակաւ
աւանդակաւ, շարտակաւ:

« Թիւն: — Մարտակաւ իմտ
կան և լաւտակաւ մարտակաւ կըլլան
ինչ թէ պարտակաւ գորտակաւ
պէս միտակաւ ինչ չլլան հար-
տակաւ, թե՛ղ հանրապետութիւն
հարտակաւ:

« Կրտակաւ իմտարտակաւ ինչ,
որ միտակաւ միտակ ամենէն անկեղ-
ծիւն է, որ ձեռքակաւ Դի փաւքն է,
— որտակաւ աւանդին հիմարտակաւ
եղտեւ և, լաւ իմ կարտակաւ, կրտակաւ

Այնցեւոյ ասորի երկու հանդարդիլ ուղլամ մէք ի Կ. Պոլիս, մին աւ Վո-
նական խորհուրդն, և միւսն աւ Աշ-
գային վարու թիւն ի Պատրիարքա-
րան: Յիշեալ ժողովաց րուսջինն Ե-
րուդ իր լրողոյնն մէջեալն հրատա-
րուեալսն է՝ քացյ աւ Աջգային վար-
ու թիւնն ու զրուած հանրադ բերնուս
հրատարակութեան մինչև ցարդ ըս-
պասեցինք և չանաք: Մի ի հա-
յասանի գաւառաց, որոյ անունն
Խաչի գաւառ կը կոչուի, յարւմ կը
արտուանկուին երկուսասան ֆրիս-
աննեոս գիւղորայք, որք են Կալի-
էմար, Տարփաղ սիէ, Բանակ, Կակ-
նաձոր, Կեղեւրվան, Ահմետ, Բնդ-
քար, Էհար, Շաղէք, Սիւստար, Խզ-
ռան, Կառէ: Ին որ՝ երկուսասան
երեքտասան. են որ՝ առան, Հինգ,
Փեց, Ուր մասնա. Հեռի են Մայ Ս-
թովանու. վանքէն, երեք՝ աւարք
ևս ի Տիգրանովեղոր քաղաքէն: Հո-
ւն Ե. արաքսն ինք իր թանաթ ի մաք Մը-
շայ Ս. հովանուս վանիցն են, մար-
նա արաքսն բնդ ի թանաթ ի մաք
Տիգրանովեղոր կառախարակնուն:
Բանդի ի հին աւարք բոնաւոր ոմն
Ռէր՝ անունով այլուդ ինքն և իւր
եղբարք և եղբարք ուղլոյն ի վա-
ղուց անտի հրատուհարեցին և առ-
կուէին կը հրատուհարեն, կը նեղու-
նի կը զրկեն բոնաւորս յիշեալ գաւա-
ռի աղբարակ նեղն և անտեղուն
ժողովուրդք: Յիշուի այն խղճակ
ժողովրդաց ուստառն ալ կորեակ և
գերմանի կիլի են, որոնցմն մեծազայն
մասը կտրատ են կրեկի և կիլիկի, Կանս
կը համարժանիմը տակ ուստը պա-
րենի: Ահանաւանք և ունիարքը
առանց ուղլույ վիճակին վաղ վան
կարդան - երանի՛ տխուրիկ որք չեն
տեսած և չին լամ ասանց թշուա-
ռաւուցն վիճակին - գող յիք կիսակին-
դան կապտուին. ասանց բնակուած
տեղունքն ալ բոլորովին ապատած
և քարոտ Հայրատանի ըլլալ գտնուին -
տեղունոց գալածող ճանապարհորդք
կը հիւանդ, կ'աղցին ասանց թշուառ
կեցութեան վրայ: Ի վերայ այսը ու-
մենայնի, տարին մի տեղում չեմք
լուր տմեն ժամանակ աշնանն ու-
շան իշեալ բոնաւոր և հարստա-
հարիւ թիւնն տասն քսան մարդով
կ'եղէ կը պատի այդ ֆրիսանեաց
դ ի պրեկց մէջ, և Տէլուսէն հարկեց
ի քացյ կեղի գլուխ քամն իսոր ի գ-
լատան ոչխար, ուր սը կիկն տնի մէկ
մէկ յիսոր ալ իրեն և իր մարդ-

